

**ПРИНЦИПИ УКЛАДАННЯ ХРЕСТОМАТІЇ
СХІДНОСТЕПОВИХ ГОВІРОК ДОНЕЧЧИНИ**

doi: 10.12958/2227-2631-2019-2-41-73-82

Наталія Клименко,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мовної підготовки

Донецького національного технічного університету

<https://orcid.org/0000-0002-4407-4306>

У статті відображено результати тривалого етапу роботи над формуванням збірника діалектних текстів новостворених східностепових говірок, яку було розпочато ще в другій половині ХХ ст. й активізовано на початку ХХІ ст.

Метою статті є аналіз основних засад побудови збірника діалектних текстів Донеччини, тому в ній сформульовано основні принципи укладання Хрестоматії східностепових говірок Донеччини, докладно охарактеризовано її структуру, проаналізовано спосіб реконструкції діалектних записів за допомогою спрощеної фонетичної транскрипції, зазначено, наскільки паспортизовано досліджуваний фактичний матеріал. Окремо подано найважливіші риси українських говірок Донеччини на всіх структурних рівнях у тому вигляді, у якому вони збереглися на початку ХХІ ст., що відображено в збірнику.

До Хрестоматії ввійшли тексти різноманітної тематики, які точно передають оригінальне мовлення носіїв досліджуваних говірок і насичені фонетичними, лексико-семантичними, словотвірними та граматичними діалектними рисами. Пропонована стаття репрезентує зразки живого мовлення східностепових говірок, гетерогенних за походженням, що в умовах індустріалізованого Донбасу збереглися й активно функціонують у селах, невеликих містах і на околицях великих міст.

Тексти, уміщені в Хрестоматії, надають інформацію про розвиток української мови, а також особливості її функціонування в контактних і периферійних зонах українського діалектного континууму.

У статті окреслено й перспективи подальшої роботи з діалектними текстами східностепових говірок: розшифрування й опрацювання всіх наявних діалектних записів, що становлять діалектологічну фонотеку говірок Донеччини, їх упорядкування, збільшення джерельної бази.

Ключові слова: діалектні тексти, східностепові говірки, транскрипція, хрестоматія говорів, діалектні особливості.

The article reveals the results of the long-term study on compiling a collection of dialectal texts of the newly created East-steppe dialects, which started in the second half of the XX century and became more active at the beginning of the XXI century.

The purpose of the article is to analyse the main principles of compiling

a collection of dialectal texts of the Donetsk region, therefore it sets forth the main principles of the Chrestomathy of East-Steppe Dialects of the Donetsk Region, describes its structure in detail, analyses the way of reconstructing the dialectal records by means of simplified phonetic transcription. The quantity of certified materials under study is also stated in the article. Besides, the most important features of Ukrainian dialects in the Donetsk region are presented and reflected in the collection at all structural levels in such forms as they existed at the beginning of the XXI century.

The Chrestomathy contains records that accurately reflect the original speech of dialect speakers, saturated mostly with phonetic, lexical-semantic, word-formation and grammatical dialectal features and characterized by diverse subjects. The article presents live linguistic samples of heterogeneous East-steppe dialects, which, in the conditions of industrialized Donbas, are preserved and actively spoken in villages, small towns and at the outskirts of large cities.

The Chrestomathy texts provide information on the development of the Ukrainian language, as well as the peculiarities of its functioning in the contact and peripheral zones of the Ukrainian dialect continuum.

Key words: dialectal texts, East-steppe dialects, transcription, dialect chrestomathy, dialectal features.

Вступ. Чимало років поспіль увагу дослідників привертають східностепові українські говірки, що як типові новостворені діалекти мають специфічну історію формування й розвитку. „Знаходячись на перехресті кількох діалектних масивів (наддніпрянські, слобожанські, донські говірки) і ввібравши під час свого утворення риси старожитніх говорів та говірок більш пізнього формування, зазнавши впливу іншомовних вкраплень, ці говірки [...] залишаються недостатньо вивченими на всіх структурних рівнях” (Фроляк, 2013, с. 6), зокрема й текстографічно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі фрагменти зв'язних текстів, записаних у східностепових говірках, було вміщено ще в кандидатських дисертаціях Л. Фроляк, З. Омельченко, Н. Сіденко, В. Дроботенко, Н. Клименко, Н. Загнітко, М. Кушмет та ін., виконаних на кафедрі української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету. Водночас чи не першою колективною публікацією зв'язних текстів східностепових говірок, записаних переважно в останній чверті ХХ ст. у населених пунктах Донецької та сусідніх областей, можна вважати науково-навчальний посібник „Східностепові українські говірки” (Східностепові, 1998), виданий викладачами кафедри української мови Донецького державного університету (нині – Донецького національного університету ім. Василя Стуса). Саме тоді було посилено масштабну роботу із записування й опрацювання діалектних текстів, що стали б основою Хрестоматії східностепових говірок Донеччини, адже незаперечним є той факт, що саме

в „діалектному тексті як різновиді мовного простору виявляється реальне співвідношення структурних елементів говірки, їх синтагматичні зв'язки, квантитативні характеристики; у ньому виразно проступає поділ одиниць за частотою використання в говірковому мовленні” (Говірки, 1996).

Активізаційним поштовхом у цьому стало, безумовно, проведення Першого Всеукраїнського діалектологічного семінару „Українські діалекти сьогодні: стан і перспективи дослідження”, організованого Інститутом української мови НАН України та Донецьким національним університетом (1 квітня 2011 року), і Координаційної діалектологічної наради завідувачів профільних кафедр вишів регіону „Координація науково-теоретичних і науково-прикладних досліджень діалектів південно-східного регіону України” (26 жовтня 2011 року). Ухвалою Координаційної діалектологічної наради завідувачів профільних кафедр вишів регіону при Донецькому національному університеті було створено Центр діалектологічних досліджень регіону (Клименко, 2018б).

Хрестоматія східностепових українських говірок має увінчати багаторічну працю над укладанням поки що єдиної текстологічної праці, у якій відображено особливості діалектного мовлення Донеччини. Сьогодні завершено лише перший етап роботи над формуванням збірника діалектних текстів новостворених східностепових говірок. „Така Хрестоматія містить близько 300 сторінок діалектних текстів, що дають уявлення про найважливіші риси новостворених донецьких говірок на всіх структурних рівнях у тому вигляді, у якому вони збереглися наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. Хрестоматія містить діалектні матеріали, що відображають риси сучасного діалектного мовлення Донеччини, є зразком новостворених українських говірок, евристично цінних для дослідження української діалектної мови загалом” (Клименко, 2018а). Тому наразі *актуальним* є формулювання принципів побудови такої Хрестоматії. Отже, *мета* цієї статті – аналіз основних засад укладання збірника діалектних текстів Донеччини.

Основний метод дослідження – описовий.

Виклад основного змісту. Матеріал, уміщений у Хрестоматії, зібраний переважно експедиційним методом у всіх районах Донецької області й охоплює населені пункти: м. Красногорівка Мар'їнського району, с. Старомихайлівка Мар'їнського району, с. Костянтинівка Мар'їнського району, м. Українськ Мар'їнського району, с. Луганське Мар'їнського району, с. Зоряне Мар'їнського району, с. Новоселидівка Мар'їнського району, м. Мар'їнка, с. Первомайське Ясинуватського району, с. Верхньоторецьке Ясинуватського району, с. Новобахмутівка Ясинуватського району, с. Широкіне Новоазовського району, с. Седово-Василівка Новоазовського району, с. Успенівка Амвросіївського району, смт Копані Амвросіївського району, с. Благодатне Амвросіївського району, с. Артемівка Амвросіївського району, с. Зайцеве Бахмутського району, с. Серебрянка Бахмутського району, с. Яківлівка Бахмутського району, с. Соколівка Бахмутського району, с. Різниківка Бахмутського району,

с. Калинівка Бахмутського району, с. Роздольне Старобешівського району, с. Осикове Старобешівського району, с. Самсонове Тельманівського району, с. Вільховчик Шахтарського району, с. Степанівка Шахтарського району, с. Дмитрівка Шахтарського району м. Торез, м. Дебальцеве, м. Макіївка, с. Оленівка м. Єнакієвого, с. Троїцько-Харцизьке, м. Харцизька, с. Веселе Великоновосілківського району, с. Времівка Великоновосілківського району, с. Новопетриківка Великоновосілківського району, с. Вільне Поле Великоновосілківського району, с. Піддубне Великоновосілківського району, с. Зелене Поле Великоновосілківського району, с. Воскресенка Великоновосілківського району, с. Іскра Великоновосілківського району, смт Велика Новосілка, с. Гришине Покровського району, с. Піщане Покровського району, с. Новоторецьке Покровського району, с. Єгорівка Волноваського району, с. Ольгинка Волноваського району, с. Микільське Волноваського району, с. Сонячне Волноваського району, с. Миколаївка Волноваського району, с. Хлібодарівка Волноваського району, с. Зачатівка Волноваського району, с. Златоустівка Волноваського району, с. Володимирівка Волноваського району, м. Селидове, с. Красноподілля Добропільського району, с. Шахове Добропільського району, с. Кам'янка Добропільського району, с. Золотий Колодязь Добропільського району, с. Райгородок Слов'янського району, с. Привілля Слов'янського району, с. Билбасівка Слов'янського району, с. Мирна Долина Олександрівського району, с. Степанівка Олександрівського району, с. Некременне Олександрівського району, м. Костянтинівка, с. Рідкодуб Лиманського району, Ямпіль Лиманського району, с. Зелений Яр Володарського району. Ураховуючи необхідність подальшого вивчення всіх рівнів говірок (Фроляк, 2013, Клименко, 2017, Кушмет, 2014, Загнітко, 2011), що перебувають на умовних межах діалектних масивів, до Хрестоматії також уведено тексти, записані в північній частині Донеччини.

Усі говірки Донеччини й надалі заслуговують на увагу дослідників як такі, що надають інформацію про розвиток української мови, а також особливості її функціонування в контактних і периферійних зонах. Цінність пропонованих текстів посилено ще й тим, що значна їх частина – це розшифровані записи з майже зруйнованих або пошкоджених унаслідок воєнних дій, що розпочалися з 2014 року на Сході України, населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення. Крім того, на окупованих територіях українські говірки постійно перебувають під загрозою знищення.

До Хрестоматії ввійшли тексти різноманітної тематики, які точно передають оригінальне мовлення носіїв досліджуваних говірок і насичені фонетичними, лексичними, семантичними, словотвірними та граматичними діалектними рисами. Це переважно розповіді інформантів про особисте життя (дитинство, навчання в школі, молоді роки, службу в армії, дітей, онуків та їхню долю), про соціалістичні перетворення, голод 1933 і 1947 років, воєнні лихоліття, особливості харчування та приготування їжі, родинну й календарну обрядовість

(Різдво, Великдень, Трійцю, хрестини, весілля), будівництво, ткацтво, пасічництво, про різні природні явища (дощ, грім, вітер, град, бурю) тощо.

Зразки діалектного мовлення, розміщені в Хрестоматії, репрезентують його традиційний шар: записи зроблено переважно від людей старшого віку, без освіти, з початковою або неповною середньою освітою, які прожили все життя в одному населеному пункті й надовго нікуди не виїжджали, хоча під час діалектологічних експедицій експлоратори спілкувалися з інформантами різних вікових груп.

Структурно Хрестоматія складається з передмови, відомостей про історію заселення Донецького краю, карти Донецької області, принципів укладання Хрестоматії, списку обстежених населених пунктів, зв'язних текстів. Наприкінці сформульовано основні діалектні особливості східностепових говірок Донеччини.

Наведені тексти зв'язного мовлення становлять основу Хрестоматії й супроводжуються паспортизацією, що охоплює такі відомості про інформанта: прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, освіта, ким працював. Через те, що чимало записів у 2014 році залишилося в окупованому Донецьку й на сьогодні вдалося вивести тільки частину з них, неможливо уточнити паспортизацію деяких записів, зроблених до 2014 року й значно раніше, інформацію про окремих респондентів частково або повністю втрачено. Але такі тексти подано в Хрестоматії, оскільки за змістом вони є достовірними й відображають типові риси східностепових говірок Донеччини, а це підтверджують інші записи з цих населених пунктів, наприклад: *Записано в с. Благодатне Амвросіївського району Донецької області від Володимира Івановича Ковальова, 1935 р.н.*

Записано в с. Верхньоторецьке Ясинуватського району Донецької області, відомості про інформанта втрачено.

Записано в с. Серебрянка Бахмутського району Донецької області від невідомого інформанта, 1938 р. н., народилася й прожила все життя в с. Серебрянка Бахмутського району Донецької області, освіта – 7 класів школи, працювала в місцевому лісництві, санітаркою в лікарні, у колгоспі.

З цієї ж причини до текстового матеріалу, на жаль, поки що не додано аудіо записи діалектного мовлення.

Усі тексти подано *спрощеною фонетичною транскрипцією*, що дозволяє передати діалектні риси східностепових говірок Донеччини.

Правила спрощеної фонетичної транскрипції, використаної в Хрестоматії, передбачають таку передачу живого мовлення:

- використання літер українського алфавіту, крім *я, ю, є*, що можуть позначати один голосний звук *а, у, е* або ж сполучення голосного з приголосним *й*: *й'аблун 'а, й'уний, й'едіний, с'ін 'е*;

- букву *ї*, що завжди позначає два звуки, передано як *йї (й'ідут ')*;

- літеру *щ* передано через це сполучення звуків *шч (боршч)*, яке нерідко відображає додаткову палаталізацію шиплячих у східностепових говірках (*шч 'ітаве 'а, шч 'аслівий, шч 'ас*);

- м'якість попереднього приголосного передано знаком ' (*ткат'*, *пр'адеш*, *с'ійец':а*, *ви'би'райт'*);
- великі літери вжито для запису тільки власних назв – імен, прізвищ, назв сіл, міст, вулиць, річок тощо (*Бойче'нко Н'іна Оле'кс'ійівна*, *в се'л'і Вре'мовка Ве'ли'коновос'ілко'в'кого райо'на*, *в колх'оз'і Украй'іна*);
- африкати *дж*, *дз*, *дз'* трапляються нечасто, їх позначено як *џ*, *џ'*, *џ'* (*џм'іл'*, *џе'ркало*);
- фонему *в* у будь-якій позиції позначено через *в* (*в сороко'вом году'*, *ре'аб'іл'іт'іровали*, *в'ін на'ч'ав робіт'* *в колх'оз'і*);
- вимову *й* у будь-якій позиції передано через *й* (*йак ба'гато там*);
- для відображення відтінків вимови голосних звуків ужито призвуки (*ми те'бе' корміт'* *не' змо'же'м і не' бу'де'м*; *до'а' о'се'н'і ми зро'біли два в'ідво'дки*);
- м'яку, пом'якшену та напівпом'якшену вимову приголосних передано однаково – знаком апостроф (*в'ід кл'ішч'а' оброби'т'*; *все вре'м'а но'с'ат'*);
- для передачі довготи приголосного використовуємо двокрапку після букви, що позначає довгий звук (*нази'ва'йе'ц':а*, *в'ід':іл'ай'імо*);
- прийменники, частки, сполучники з повнозначними словами подано окремо: (*с хати*, *у садку'*, *с полотна' от четверга'*, *уже' ж здоро'ва*);
- оглушення дзвінких приголосних обов'язково відображено в поданих текстах (*кни'ж'ка*, *рос:орт'іру'вали*);
- у транскрипції відбито повне чи часткове одзвінчення глухих приголосних перед дзвінкими або в абсолютному кінці слова (*пр'оз'ба*, *коліз'*, *а йа'гже ж*);
- передано всі наявні уподібнення приголосних за місцем і способом творення (*ш чо'го ж*, *у міс'ц'і*, *вми'ва'єс':а*, *де'в'іац':от*, *о'д'і'вац':а*, *плат':ічка*);
- позначено асиміляцію твердих приголосних до м'яких, пом'якшених і напівпом'якшених (*д'н'а*, *с'в'іта б'ілого не' ба'чи'ла*);
- препалатальність *л* позначено знаком *л'* (*бул'й*, *покл'ала*);
- у неодноскладових повнозначних словах наголос позначено знаком акут (') (*наста'ла во'йна*); односкладові слова подано без позначення наголосу (*в'ін*, *там*, *ден*);
- на місці пауз у середині речення – одна скісна риска (/), а на місці більшої паузи, зазвичай у кінці речення – дві такі риски (//).

До моментів, які потребують подальшого доопрацювання, належить використання спрощеної фонетичної транскрипції, яка дозволяє передати діалектні особливості новостворених східностепових говірок, однак відступає від принципів подачі діалектного матеріалу в загальномовній Хрестоматії українських говорів.

Для збереження автентичності мовлення діалектоносіїв досліджуваних говірок, варіативності, притаманної новоствореним

говорам, тексти Хрестоматії не схематизовано, вияви тих чи тих фонем не втиснуті в певні межі. Тому наявні випадки, коли в одному тексті, що відображає мовлення одного інформанта, та сама фонема в ідентичних фонетичних умовах виявляється по-різному: *їа / Бойче^нко Ніна Оле^кс^іївна / жи^ев^у в се^лі Вре^мовка Новос^ілк^ів^ского рай^ону / Ве^ли^ко^новос^ілк^ів^ского рай^она //* (записано в с. Времівка Великоновосілківського району Донецької області від Бойченко Ніни Олексіївни, 1940 р. н., освіта – середня, закінчила сільськогосподарський технікум, працювала зоотехніком у колгоспі); *їа не^н знав шо це вон^о так^е фронт / їак це вон^о / по^пали / траншеї^і гл^ібок^і хар^оші / н^і / дл^а то^го / шоб спаст^іс^а / їа вз^ав та ше й п^іткоп^ав п^ід ст^енку / а од^ін їде та й к^аже / не^н рий соб^і мог^ілу / а їа ж не^н пон^ав в ч^ому д^іло / ос^т їак нал^іт^аїут / а вон^і л^іт^али п^ачками оц^і хв^ока в^ул^ф / тр^іц^ат^т штук їїх //* (записано в с. Ольгинка Волноваського району Донецької області від Хижняка Григорія Борисовича, 1925 р. н., освіта – неповна середня, воював, працював на залізничній станції).

У Хрестоматії репрезентовано особливості живого мовлення гетерогенних за походженням східностепових говірок, що в умовах індустріалізованого Донбасу збереглися й активно функціонують у селах, невеликих містах і на околицях великих міст.

Тексти, записані в донецьких говірках, що є континуантами південно-східних материнських діалектних основ (середньонаддніпрянських, нижньонаддніпрянських і слобожанських), безперечно, становлять основу всього складу Хрестоматії: *шо тоб^і ше так^е роск^аз^ат^т / бул^о так^е / ш^ото с пул^ем^отом так^е в ме^не пол^уч^ілос^т / ше бул^о / так тут ми зай^ішли / тр^ошки заблуд^ілис^т / і напор^олис^т на н^ім^іц^ів / так тут н^ім^іц^і нас без м^алого не^н при^конч^іли / нас п^іа^теро бул^о / а їїх їа й не^н пош^чі^тав / ск^іки їїх бул^о / тут зав^іяз^ав^с бой хар^оший / ну їа^кос^т ми би^стр^ен^ко / тут не^ндал^еко бул^а їа^ког^ос^т відно хв^ер^ме^ра д^ача / два сар^аїї здор^ових / так вон^і д^умали ми в сар^аїї уск^очим / а ми п^оза сар^аїями / а тут пол^оса / заш^чі^тна / так їак оц^е в нас заш^чі^тн^і п^олос^и / т^іки там же ш^и ї^олка та сос^на / і от^а їел^ова заш^чі^тна пол^оса / а туд^а їак уск^очиш / там уж^е не^н так їак у нас / сп^ом^іж д^ере^во св^іт^іц^а / кол^і ти б^іж^іш / а так туд^а їак уск^очив / в^же не^н відно / оц^е нас сп^асл^о / а то то^же по^пали в кап^кан / на вой^н’^е / їак на вой^н’^е //* (записано в с. Ольгинка Волноваського району Донецької області від Хижняка Григорія Борисовича, 1925 р. н., освіта – неповна середня, воював, працював на залізничній станції);

і оц^е їа тут нар^од^ілас^а / і тут у шк^олу п^ішл^а / пров^чі^лас^а їа п^ат^т кл^ас^ів ус^ог^о / тод^і п^ішл^а в колх^оз роб^іт^т / три^нац^ат^т год ме^ні бул^о / у нас т^іки колх^оз орган^ізув^али / кор^овами воз^іли / б^аби сно^пі в^аз^али та мат^ер^і н^аш^і / а ми загр^іб^али за н^іми / тод^і воз^іли у ск^ірд^у / от / молот^іли там / пот^ом уж^е н^ачали зе^нр^но мол^от^т / тут у нас в^ітр^ак був / у нас мол^оли мук^у / а пот^ом н^ачали пи^ерог^і пи^кт^і / борш^ч вар^іт^т / ну а так р^азн^і роб^іти роб^іли // (записано в с. Зайцево

Артемівського району Донецької області від Поповської Любові Іванівни, 1932 р. н., освіта – 5 класів школи, працювала в колгоспі й на шахті).

Причому такі тексти, записані в говірках, що є континуантами південно-східних материнських діалектних основ, зафіксовані не лише в селах чи селищах, а й у невеликих містах і на околицях великих міст Донецької області, що підтверджує факт функціонування української діалектної мови на всій території Донеччини: *їа Коваленко Гал'їна Йаковл'євна / роділас'а в'ос'мого м'арта т'їс'ачу де"в'ац:от тр'їц':ат' де"в'а'того г'ода / прожи"ваїу в Україїнс'к'ї / д'єцтво мойє прох'одїло оч'ен' т'аже"ло / в'ос'їм год було / а їа в'же тр'їє д'їтєї н'ан'чїла / тод'ї ходїла по карт'ошку гнї"лу / собї"рала / де садїли в колх'озах / бо не" було / шо їїсти / п'от'їм ходїла в б'алку грї"бї собї"рала / продавала / шчо" було за шо пї"т'ац':а / їїсти було / нас було тр'їє / д'єцтво д'їже було т'аж'олоїє / ходїла до машїни / молот'арки булі / зе"рно молотїли / так їа бул'а раб'отала / в д'єс'ат' с половїноїу год їа пропол'ола полтор'а ге"кт'ара бур'ак'а в колх'оз'ї / їа україїнка / україїнка сам'а / осв'їта чотїри кл'аса / ходїла б'оса в шк'олу / не" було в ч'ому ходїт' / одн'ї булі ре"зїнов'ї гал'ош'ї / порт'анками наво"рачували / тр'апками н'оги / і так ходїли в шк'олу / ну чотїри кл'аси к'онч'їла і вс'о // (записано в грудні 2011 року в м. Українськ Селидівської міськради Донецької області від Коваленко Галини Яківни, 1939 р. н., освіта – 4 класи, працювала муляром-штукатуром);*

їак їа се"бє помн'у / і шчо помн'у роскаж'у // роділас'а їа тут / у Мак'їївц'ї / в се"л'ї / в т'їс'ача дї"вїац:от тр'їц':ат' дї"вїа'тому р'оц'ї / ш'остого в'єрес'н'а / бат'кї булі роб'оч'ї / д'їтєї було в них вс'ог'о с'єме"ро / ст'арїшїй син загїнув на в'їйн'ї в т'їс'ача дї"вїатс'от с'орок тр'єт'ому р'оц'ї / тр'їє д'їтєї пом'єрли в'їд д'їфтє"р'їїї в т'їс'ача дї"вїац:от тр'їц':ат' тр'єт'ому р'оц'ї / а нас / тр'їє д'ївч'аток ост'алос' // колї ме"н'ї було с'їм р'ок'ів / в нас народїлас'а м'єнша се"стрїчка / м'ама д'їже" т'ашко захвор'їла / і мї"не при"вч'ала готув'ат' об'їди / варїт' стр'ави // до н'єїї ходїв лїкар' / вон'а лї"ж'ала в кров'ат'ї / а мї"н'ї все п'їт'к'азувала / шчо тр'єба робїти і їак / їа їїї за це д'їже вд'ачна / бо в ш'їсн'ац':ат' їа ум'їла робїт' ус'є / д'аже д'їл'їкат'єси // колї зак'їнчували в шк'ол'ї навчан':а / їа л'їтом / с се"стр'їю ст'арш'їю прац'ув'ала на п'ол'ї / в колг'осп'ї / д'їже в'єсе"ло було / нас там баг'ато було д'їтєї / ми збї"рали їаблука / гр'уш'ї / мал'їну / чер'єшн'ї / і дїн'ї / і кавунї / нас бри"гадїр жал'їв / і позво"л'ав нам їїсти ск'їл'ки вл'їзе / і їаг'їд / і вообшч'ем вс'ог'о / чог'о там м'ожна було поїїсти / а платїли нам тод'ї / запїсували трудод'н'ї // (записано в м. Макїївка Донецької області від Горбань Галини Петрівни, 1939 р. н., освіта – 7 кл. школи, працювала в колгоспі, на шахті);

їа вїросла у в'є"лїк'її с'їмїї / ми жи"лі на х'утор'ї / теп'єр їог'о в'же не"м'а / це в'же час'т' Мак'їївкї / там був крас'ївїй п'анс'кїй дом / к'оло д'ому бо"л'ш'їй сад / м'її д'їд П'ан'к'о був ст'ор'ожом у п'анс'кому сад'у / а б'аба Хр'ос'а тожї робїла в п'анс'кому сад'у / помн'у / шо при"носїла

на ве^лік'і прázники рóзи / крас'ів'і / хо^рош'і // (записано від Марії Петрівни Свічкарь, 1919 р. н., м. Макіївка Донецької області);

ми дéрже^мо не^ве^ліке хаз'аїство / дв'і сви^н'і / курéй // кúри йак'іс' зáраз^с не^так'і / йак рáн'ше // у мéне дéс'ат' курéй / а йаїц' мáло / в ден' одне / два йаїц'á / а рáн'ше булó вóс'ім або дéс'ат' / мóже / йім корм не^такій // не^дáвно д'ід^м купів малéн'ке порос'áтко / а вонó йакéс' дóхле^н'ке булó і мáло йіло / все ле^жіт' соб'і у куткú і ле^жіт' / йакéс' бракóване попáлос' / а стóйіт' аж два м'іл'іони / отó вонó не^д'іл'ку пожи^ло / помúч'ілос'á та здóхло // і на огорóд'і зáраз^с не^сіл'но рож:у^вéс'á / дошч'ів не^мáйе / мáбут' / урожáйу не^бúде // (записано в м. Дебальцеве від Марії Олексіївни Савченко, 1934 р. н.).

До Хрестоматії ввійшли тексти, що передають особливості „акаючих” говірок Донеччини переважно з північноукраїнською діалектною основою, наприклад: ну раскажú про д'éцтво / д'éцтво мо^айé такé булó / був малій / йакрáz во^айна / сóро^ак пéрви^й год / йісти н'ічого булó / обúц':а н'іч'ім / н'і в шо булó / жи^з'н' булá дúже страйна / н'імц'і при^йшли в сóро^ак пéрво^ам го^адú / вігнали нас / не^т'іки нас / а вс'іх вігнали се^л'án / хто кудá / хто в кладóвц'і / хто в ко^ан'ушн'і / ко^ало^а карóви / хто там де / д'ів'із'йа при^йїхала з фрóнту / і останавіліс' в нáши^м се^л'і / на óд:у^х / (записано в с. Єгорівка Волноваського району Донецької області від Єрьоменка Павла Пилиповича, 1928 р. н., працював у колгоспі);

гóло^ад страиній в сóро^ак с'ед'мóm / пúхл'і л'уд'і / пáдал'і / м'óрзл'і / на ул'іцах / т'агáл'і / хо^аро^ан'іл'і йіх / йак по^апáло / при^ри^вáл'і / нóg'і то^арчáл'і / рúк'і видно^а / так утó / галóдний т'áne го^алóдного / шо за по^ахо^арони / ну йа віжи^ла благодар'á шо / отó о^астáл'іс'á там н'éскол'ко / а йеврéйв про^апуст'іла / тут йеврéйі бул'і / хуторóк / ус'іх по^аб'іл'і / че^хословáк'і / по^астрé^л'áл'і / йеврéйв / і д'ит'ей / і стар'ікóв / у дв'і хáти ст'агнúл'і йіх і по^апо^астрé^л'áл'і / утáк / ну / там кóйе шо остáлос'á / так мáма по^ашлá отó / пр'іне^сé йакóйі кукурузу качáн о^ат:úда / о^ат йеврéйв / та ми отó і віжи^л'і / утакó булó / н'е дай Бог / у сóро^ак с'ед'мóm гóло^ад страиній був / го^ало^адо^амóр був рáн'ше // (записано в с. Златоустівка Волноваського району Донецької області від від Мащенко Олени Харитонівни, 1924 р. н., закінчила 7 класів школи, працювала в колгоспі).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у Хрестоматії східностепових говірок Донеччини подано евристично цінні діалектні матеріали, що відображають особливості сучасних донецьких говірок і є незаперечним аргументом не тільки існування, а й активного функціонування в Донецькій області українських говірок. Крім того, дослідження пропонуваніх матеріалів показує, що вони є складним об'єктом для аналізу, оскільки відображають особливості новостворених периферійних українських говірок різних генетичних типів, що набули розвитку в процесі формування нового діалектного масиву.

Завдяки пропонованій Хрестоматії ще одна частина українського діалектного континууму, на сьогодні недостатньо вивчена на всіх мовних

рівнях, буде представлена в українській діалектній текстографічній базі. Звичайно, це далеко не завершальний етап текстографічного опрацювання українських говірок Донеччини, а його початок. Надалі багато роботи з розшифрування й опрацювання всіх наявних діалектних записів, що становлять діалектологічну фонотеку східностепових українських говірок Донеччини, їх упорядкування, збільшення текстової джерельної бази, що дозволить проаналізувати не тільки генезу й сучасний стан обстежуваних говірок, а й напрями їхнього розвитку. Крім того, на упорядників Хрестоматії покладено важливе завдання, пов'язане з відновленням аудіозаписів та видання електронних додатків, що відображали б живе мовлення носіїв досліджуваних говірок.

Література та джерела

- Говірки Чорнобильської зони: тексти (1996). К.: Довіра.
- Загнітко, Н. Г. (2011). *Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини*: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Донецьк, 19 с.
- Клименко, Н. Б. Діалектні тексти як джерело дослідження генези та сучасного стану українських говірок Донеччини. *Linguistic Studies: international collection of scientific papers*. 2018. Вип. 35. С. 135 – 139.
- Клименко, Н. Б. (2018a). Робота над укладанням Хрестоматії українських говірок Донеччини. *Мовознав. вісн.* Вип. 24 – 25. С. 141 – 148.
- Клименко, Н. Б. (2018b). Ареальна характеристика східностепових говірок на півночі Донецької області. *Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-ту*. Вип. 38. С. 66 – 73.
- Кушмет, М. С. (2017). *Діалектологічний портрет Донеччини: кінець 2014 р. (сільськогосподарська лексика)*. Т., 260 с.
- Східностепові українські говірки: наук.-навч. посіб. (1998). Донецьк: Вид-во ДонДУ.
- Українські говірки південно-західного наріччя. Тексти (2005). Л.: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка.
- Українські східнослобожанські говірки: сучасні діалектні тексти: навч. посіб. (2011). Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”.
- Фроляк, Л. Д. (2013) *Українські східностепові говірки Донеччини*. Дрогобич, 400 с.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2019 р.

Прийнято до друку 23.07.2019 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.